

ІНСТИТУЦІЙНІ ТА ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПОНЯТТЯ ЦИФРОВИХ І ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ

INSTITUTIONAL AND DOCTRINAL APPROACHES TO THE CONCEPT OF DIGITAL AND VIRTUAL ASSETS

Самсін Р.І., к.ю.н.,
докторант

Хмельницький університет
управління та права імені Леоніда Юзькова
ORCID ID: 0000-0002-2662-938X

Стаття присвячена комплексному аналізу поняття «цифрові активи» та визначенню їх співвідношення з категорією «віртуальні активи» в умовах інтенсивної цифровізації економіки та швидкого розвитку цифрових фінансових технологій. У роботі досліджуються підходи міжнародних організацій та інституцій, зарубіжної та української наукової доктрини щодо формулювання дефініцій цифрових активів, що дозволяє виявити суттєві концептуальні розбіжності та відсутність універсального визначення цієї категорії. Підкреслюється, що цифрові активи в міжнародних та зарубіжних документах, а також наукових публікаціях розглядаються і як максимально широка категорія, що охоплює різноманітні цифрові об'єкти вартості, і як вузька, пов'язана із характеристиками майнової цінності, оборотоздатності та технологічної основи їх існування. Зазначено, що в українському науковому дискурсі особлива увага приділяється проблемі співвідношення понять «цифрові активи» та «віртуальні активи». Проаналізовано основні підходи до їх розмежування, зокрема позиції щодо отождолення зазначених категорій, трактування цифрових активів як родового поняття по відношенню до віртуальних активів, а також підходи, за яких віртуальні активи розглядаються як окрема, спеціальна підкатегорія цифрових активів, що виконує функцію цифрового представлення вартості. Підкреслюється, що чітке розмежування цифрових і віртуальних активів є передумовою формування ефективної системи їх правового режиму, регулювання обігу, оподаткування, захисту прав власників і забезпечення фінансового моніторингу.

Ключові слова: цифрові активи, віртуальні активи, цифровізація економіки, фінансовий обіг, правове регулювання.

The article is devoted to a comprehensive analysis of the concept of "digital assets" and to determining their relationship with the category of "virtual assets" in the context of intensive digitalization of the economy and the rapid development of digital financial technologies. The paper examines the approaches of international organizations and institutions, as well as foreign and Ukrainian legal doctrine, to the formulation of definitions of digital assets, which makes it possible to identify significant conceptual divergences and the absence of a universally accepted definition of this category. It is emphasized that in international and foreign documents, as well as in scholarly publications, digital assets are considered both as an extremely broad category encompassing a wide range of digital objects of value and as a narrow category associated with the characteristics of proprietary value, marketability, and the technological basis of their existence.

It is noted that in the Ukrainian academic discourse particular attention is paid to the issue of the correlation between the concepts of "digital assets" and "virtual assets." The main approaches to their differentiation are analyzed, including positions that equate these categories, interpretations of digital assets as a generic concept in relation to virtual assets, as well as approaches under which virtual assets are regarded as a separate, special subcategory of digital assets performing the function of a digital representation of value. It is emphasized that a clear distinction between digital and virtual assets is a prerequisite for the formation of an effective system of their legal regime, regulation of circulation, taxation, protection of owners' rights, and ensuring effective financial monitoring.

Key words: digital assets, virtual assets, digitalization of the economy, financial circulation, legal regulation.

Актуальність теми. Стрімка цифровізація економіки та поява нових форм об'єктів, що існують виключно у цифровому середовищі й беруть участь у фінансовому обігу поставило перед правовою наукою та законодавцем завдання адекватної кваліфікації таких об'єктів, визначення їх місця в системі обігу та вироблення узгодженого понятійного апарату. в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення економіки України цифрові активи розглядаються як потенційний інструмент залучення інвестицій, розвитку фінансових інновацій та цифрових ринків, що підвищує значення чіткої правової визначеності у цій сфері. Відсутність узгодженого розуміння категорій «цифрові активи» та їх співвідношення з категорією «віртуальні активи» ускладнює розробку комплексного регулювання їх обігу, оподаткування, захисту прав власників, а також ефективної системи фінансового моніторингу.

Метою нашої статті є комплексний аналіз поняття «цифрові активи» та його співвідношення з категорією «віртуальні активи» з урахуванням підходів, сформованих у документах міжнародних і європейських організацій та інституцій, зарубіжній і вітчизняній науковій доктрині.

Методи дослідження. Під час підготовки статті було використано сукупність загальнонаукових та спеціально-

юридичних методів пізнання, що забезпечило комплексний і системний аналіз поняття цифрових активів та його співвідношення з категорією віртуальних активів. Зокрема, застосовано діалектичний метод, який дав змогу розкрити еволюційний характер формування поняття «цифрові активи», простежити зміну наукових підходів та взаємозв'язок між економічними, технологічними й правовими чинниками їх розвитку. Аналіз і синтез використовувалися для опрацювання положень міжнародних інституційних документів, норм права та доктринальних джерел, а також для формування узагальнених висновків щодо ключових ознак цифрових активів. За допомогою формально-юридичного методу здійснено дослідження змісту та структури дефініцій, що містяться у документах міжнародних організацій, інституцій Європейського Союзу та національних експертно-правових органів, зокрема з метою виявлення їх нормативного значення та регуляторної спрямованості. Порівняльно-правовий метод дозволив зіставити підходи до визначення цифрових активів у зарубіжній і вітчизняній доктрині, а також виявити спільні та відмінні риси у правових моделях їх регулювання. Системно-структурний метод використано для обґрунтування їх співвідношення з віртуальними активами.

Виклад основного матеріалу. Поняття «цифрові активи» (англ. digital assets) використовуються в багатьох документах міжнародних і європейських організацій та інституцій, національних і наднаціональних експертно-правових органів: в аналітичному документі Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD) «Вплив цифрових активів на навколишнє середовище: майнінг криптоактивів та механізми консенсусу DLT» (англ. Environmental impact of digital assets: Crypto-asset mining and DLT consensus mechanisms) [1], робочому документі МВФ «ASAP: Концептуальна модель для платформ цифрових активів» (англ. ASAP: A Conceptual Model for Digital Asset Platforms) [2], в документах і базах визначень Банка міжнародних розрахунків [3], Принципах УНІДРУА щодо цифрових активів та приватного права (англ. UNIDROIT Principles on digital assets and private law) [4] тощо, де вони переважно визначаються як цифрове вираження вартості, яке може бути використане для платіжних або інвестиційних цілей або для доступу до товару чи послуги. Європейський юридичний інститут (European Law Institute) пропонує таке визначення: «будь-який запис або представлення цінності, що відповідає умовам «(i) він зберігається, відображається та адмініструється виключно в електронному вигляді, на віртуальній платформі чи базі даних або через них, включаючи випадки, коли це запис або представлення реального, торгуемого активу, і незалежно від того, чи сам цифровий актив зберігається безпосередньо чи через рахунок у посередника; (ii) він може бути предметом права контролю, користування або використання, незалежно від того, чи такі права юридично характеризуються як майнові, зобов'язальні чи інші; та (iii) він може бути переданий від однієї сторони до іншої, зокрема шляхом добровільного відчуження» [5]. Комісія з правових питань Великобританії (UK LAW COMMISSION) – як будь-який актив, представлений у цифровому або електронному вигляді [6]. Європейська Комісія у документі «Ініціатива ЄС щодо Web 4.0 та віртуальних світів: випереджальний старт у наступному технологічному переході» – як цифрове вираження вартості, якою можна торгувати, «передавати» або використовувати для оплати, яке охоплює може включати будь-що, від криптовалюти до цифрового мистецтва та інших форм інтелектуальної власності [7]. В посібнику з криптоактивів HMRC, поняття «цифрові активи» використовується для визначення криптоактивів «...криптоактиви – це цифрові активи, захищені за допомогою криптографії, що представляють вартість або договірні права» [8].

В Регламенті MiCA визначення «цифрових активів» не надається, воно використовується для визначення певних активів, які виключаються із визначення криптоактивів: 1) цифрові активи, випущені центральними банками, що виконують функції монетарних органів, включаючи гроші центрального банку в цифровій формі (пункт (13) Преамбули); активи, що приймаються лише емітентом або оферентом і які технічно неможливо передати безпосередньо іншим власникам (наприклад, схеми лояльності, де отримані як бали криптотокени можна обміняти на вигоди лише в емітента або оферента цих балів) (пункт (17) Преамбули) [9]. Чеська дослідниця Я. Соукупова (J. Soukupová) (2024) з цього приводу пише, що більшість зазначених документів визначення «цифрові активи» прагнуть визначити цифрові активи як щось «цифрове» або «електронне», що має 1) цінність, 2) може бути передано та 3) підлягає контролю, але в одних випадках визначення надається якомога ширше, а в інших – вузьче, з юридичним визначенням з атрибутами, які можуть бути корисними для закону [10].

На підставі аналізу документів міжнародних і європейських фінансових організацій та інституцій, національних і наднаціональних експертно-правових органів констатуємо відсутність єдиного, загальновизнаного під-

ходу до визначення поняття «цифрові активи». Замість цього простежується різноспрямованість, зумовлена різними цілями правового, економічного та технологічного регулювання. Незважаючи на це, можна виокремити два основних підходи до цього питання: широкий, за якого поняття «цифрові активи» використовується як узагальнювальна категорія для різних цифрових об'єктів вартості без чіткої правової кваліфікації, та вузький, за якого це поняття застосовується для цілей регуляторного розмежування і включає набір ключових характеристик (цифрова (електронна) форма існування, наявність економічної цінності, здатність до передачі між суб'єктами, можливість перебування під контролем або здійснення прав на актив). «Вузький» підхід обумовлює схожість між визначенням понять «цифрові активи» та «віртуальні активи», внаслідок цього створюється термінологічна плутанина.

В науковій площині до визначення цифрових активів зверталися зарубіжні науковці. Дж. Коннор (J. Connor) (2011) до таких активів відносив будь-який цифровий файл на комп'ютері особи, а також онлайн-акаунти та членства [11]. Дж. Б. Гопкінс (J. B. Hopkins) (2013) як цифрові активи охарактеризовував інформацію, що зберігається на нематеріальному носії на комп'ютерах або на інших комп'ютерних технологіях [12]. Д. Абстербері (D. Austerberry) (2013) визначав цифрові активи як будь-яку інтелектуальну власність або цифровий матеріал з відповідними правами використання або розповсюдження [13]. Н. Банта (N. Banta) (2014) вважала, що цифрові активи включають облікові записи електронної пошти, особисті веб-сторінки, блоги, сайти соціальних мереж, документи, відео або сайти для зберігання фотографій людини» [14, с. 433]. Л. Маккарті (L. McCarthy) (2015) зазначала, що це інформація, яка зберігається на нематеріальному носії на комп'ютерах або інших комп'ютерних технологіях [15]. А. Лехаві (A. Lehaví) (2019) писав, що термін «цифрові активи» може стосуватися широкого спектру ресурсів, таких як електронна пошта та облікові записи соціальних мереж, електронні носії в цифровій формі, такі як музика, відео та книги, або бонусні бали, зароблені особами, які беруть участь у роздрібній програмі або використовують певну кредитну картку [16]. Л.-Д. Ібаньес (L.-D. Ibanez), М.Р. Гофман (M.R. Hoffman), Т. Чоудхрі (T. Choudhry) (2020) вважають, що цифровими активами є будь-що, що може зберігатися та передаватися електронним способом (за допомогою комп'ютера), що може належати іншим особам і, таким чином, мати пов'язані з цим права власності та використання [17]. Дж. Гаррідо (J. Garrido) (2023) у звіті Робочої групи Європейської ради з системних ризиків (ESRB) з криптоактивів та децентралізованих фінансів, цифровим активом визнає цифровий інструмент, що випускається або представлений за допомогою технології розподіленого реєстру або подібної технології, при цьому він не включає цифрові представлення фіатних валют [18, с. 37]. Х. Ху (X. Hu), Д. Ма (D. Ma) (2024) вказували, що до таких активів зазвичай відносяться немонетарні активи, що належать або контролюються підприємствами чи фізичними особами, існують у формі електронних даних, утримуються для продажу у повсякденній діяльності або у виробничому процесі [19]. Л. Лі (L. Lee) (2024) вважає, що цифрові активи складаються з цифрових сутностей, що містять дані, контент та права, що зберігаються унікальним та ідентифікованим чином і охоплюють криптовалюти, невзаємозамінні токени, (NFT), цифрові токени, облікові записи соціальних мереж, алгоритми, хмарні облікові записи та інші форми цифрової інтелектуальної власності [20]. Т. Родрігес де лас Херас Баллель (T. Rodríguez de las Heras Ballell) (2024) пише, що цифрові активи це широка категорія невизначених об'єктів, яка включає різні підкласи, починаючи від криптовалюти і закінчуючи стейблкоїнами та невзаємозамінними токенами (NFT) [21, с. 1–12].

Узагальнення підходів зарубіжних науковців свідчить про еволюційний характер формування поняття «цифрові активи». Ранні дослідження трактували цифрові активи, ототожнюючи їх із будь-якою інформацією, файлами, обліковими записами та цифровим контентом, що зберігається або використовується за допомогою комп'ютерних технологій, без акценту на економічній цінності чи участі таких об'єктів у цивільному обігу. Подальший розвиток наукової думки зумовив розширення економіко-правового виміру цього поняття, зокрема через належність таких активів суб'єктам, наявність пов'язаних із ними прав власності та використання, а також їх здатності бути предметом передачі. На цьому етапі цифрові активи розглядалися вже не лише як інформаційні об'єкти, але й як потенційні об'єкти правових відносин. У сучасних дослідженнях простежується суперечливість думок у розумінні цифрових активів. Одні науковці відстоюють позицію, що цифрові активи – максимально широка категорія, яка охоплює практично всі нематеріальні об'єкти, що існують у цифровій формі, включаючи цифрові дані, файли, контент, облікові записи, цифрові права, результати інтелектуальної діяльності, а також різноманітні електронні сервіси й онлайн-ресурси, незалежно від їх економічної вартості, оборотоздатності чи участі у цивільному обігу. В роботах інших акцент дедалі більше зміщується на економічну та правову сутність цифрових активів, насамперед на їх здатність виражати вартість, бути самостійними об'єктами обігу та виконувати платіжні, інвестиційні або інші функції. Тобто, як і в інституціональних документах, в доктринальній площині сформувалося два основних підходи: широкий, за якого поняття «цифрові активи» використовується як узагальнювальна категорія для різних цифрових об'єктів вартості без чіткої правової кваліфікації, та вузький, за якого для визначення цього поняття застосовується набір ключових характеристик, що створює схожість між визначенням понять «цифрові активи» та «віртуальні активи», внаслідок цього створюється термінологічна плутанина.

Приділяючи увагу визначенню цифрових активів і українські науковці. О. Кудь (2019) пропонував визначення цифрових активів як інформаційного ресурсу, похідного від права на цінність і такого, що обертається у розподіленому реєстрі у вигляді унікального ідентифікатора [22, с. 29–41]. Н. Федосенко (2025) вважає, що цифрові активи – це об'єкти, які мають економічну цінність, перебувають у цифровій формі та можуть бути використані в економічних відносинах. Вони включають криптовалюти, токени, NFT та інші форми цифрового майна [23, с. 335–339]. І. Гулейков (2025) пише, що цифрові активи – це тип активів, які можна використовувати для представлення вартості, але вони побудовані на електронних системах або мережах, а тому мають лише віртуальну, нематеріальну форму [24, с. 38]. В. Бацула (2025) пропонує визначати цифрові активи як новітні об'єкти майнових цивільних прав, виражені сукупністю даних у електронній формі та поширювані у розподіленому реєстрі або у іншій спосіб, наділені власною цінністю, не прив'язаною до реальних (фіатних) коштів або активів [25, с. 34]. С. Защипас (2025) цифрові активи визначає як підмножину нематеріальних активів, що існує в електронному вигляді та здатна до збереження, передачі та правового володіння, а віртуальні активи – це цифрові активи, що виконують роль цифрового представлення вартості, яке може бути передане, обміняне або використане в електронній формі для здійснення платежів або з метою інвестування [26, с. 121].

Отже, в українському правовому дискурсі дискусія щодо визначення цифрових активів зосередилася не на широкому та вузькому підході визначення їх сутності, а на різних аспектах правової та економічної природи цього явища, зокрема на інформаційно-ресурсній сутності, їх

майновій цінності, нематеріальному характері, технологічній обумовленості (застосуванні розподіленого реєстру чи інших електронних систем), а також на здатності таких об'єктів брати участь у цивільному та фінансовому обігу. Українські вчені переважно підходять до визначення цифрових активів як до категорії, що включає набір ключових характеристик (цифрова (електронна) форма існування, наявність економічної цінності, здатність до передачі між суб'єктами, можливість передачі, використання та участі у цивільному обігу, а це обумовлює виникнення питання співвідношення категорій «цифрові активи» та «віртуальні активи», яке вже тривалий час обговорюється у вітчизняній науковій спільноті.

Низка науковців підтримує позицію тотожності зазначених понять і використовує їх як взаємозамінні або або як синонімічні позначення цифрових об'єктів вартості, не проводячи чіткого концептуального розмежування (О. Кудь, М. Кучерявенко, Є. Смичок (2019) [27, с. 25–29], В. Бацула (2022) [25, с. 32–35], С. Цуркан (2023) [28, с. 616], В. Добровольська (2023) [29, с. 57–60], М. Скорик, І. Ковальчук (2024) [30, с. 112–115] та інші). З одного боку, використання цих понять як взаємозамінних спрощує розуміння складної природи відповідних категорій, проте, з іншого, він не враховує відмінностей у технологічних механізмах їх створення та обігу, а також у правових режимах, що формуються щодо них. Саме тому такий підхід дедалі частіше піддається критиці в сучасній доктрині як методологічно обмежений і такий, що не відповідає тенденціям розвитку нормативного регулювання у сфері цифрової економіки. Так, О. Дмитрик (2021), аналізуючи співвідношення зазначених понять, виходить з огляду на визначення семантичного значення слів «цифровий» і «віртуальний». На її думку, оскільки цифровий (англ. digital) вказує на формат, у якому інформація, дані або об'єкти подаються чи зберігаються у цифровій формі, а «віртуальний» (англ. virtual), вказує на те, що об'єкт, інформація або середовище функціонують в імітованому чи симульованому стані, а не в реальному фізичному світі, то цифрові активи необхідно розглядати як видове поняття віртуальних активів, що становить собою певні цифрові об'єкти, головна відмінність яких полягає в тому, що цифрові активи мають реальну фінансову вартість, можуть бути обмінювані на реальні гроші або інші активи, тоді як віртуальні активи, як правило, відображають об'єкти у віртуальному світі і можуть бути обмінювані в межах цього світу [31, с. 248–251]. Схожу позицію розділяє Є. Савченко, яка розглядає цифрові активи як видову категорію віртуальних активів та форму існування останніх, які є родовою категорією у наведеному співвідношенні [32].

Протилежну позицію займає О. Бутнік-Сіверський (2024), який, порівнюючи цифрові активи та віртуальні активи, доходить висновку, що зазначені поняття є відмінними і пропонує їх визначення таким чином: «цифрові активи в реальному або матеріальному людино-цифровому середовищі – це комп'ютерне оцифровування у вигляді цифрових активів фінансової, бухгалтерської, податкової, банківської інформації, цифрового контенту тощо, які унікально ідентифіковані, включаючи й фотографії, що створює умови для переведення інформації в цифрову форму, а також зберігаються у цифровому файлі та можуть бути завантажені, наприклад, у хмару, з використанням різних методів, таких як сканування та розпізнавання тексту (OCR-технології), з подальшим інтегруванням в інтелектуальну платформу управління інформацією та створення внутрішньокорпоративного документообігу на цифрових носіях, зокрема комп'ютерах чи смартфонах, за допомогою з'єднання з мережею Інтернет; віртуальні активи у віртуальному людино-цифровому середовищі розглядаються як цифрове вираження вартості, нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, виражене сукупністю даних

в електронній формі, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати та яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей. Віртуальні активи є окремим різновидом цифрових речей, які створюються та існують виключно у цифровому середовищі та мають майнову (економічну) цінність [33, с. 94–102]. Таким чином, науковець співвідносить віртуальні активи як спеціальну підкатегорію цифрових активів. Схожу думку відстоює І. Гулейков (2025), який вважає, що цифрові активи є ширшою за віртуальні активи категорією, бо належать до нематеріальних активів, що зберігаються в цифровому форматі або у формі електронних записів і можуть бути використані для різноманітних майнових і немайнових цілей за допомогою технології блокчейн [24].

На наш погляд, доцільним є підтримання саме широкого підходу до розуміння категорії «цифрові активи», який сформувався у зарубіжній науковій доктрині та закріплюється в документах міжнародних організацій і інституцій Європейського Союзу, за якого цифрові активи визначаються широкою, видовою категорією по відношенню до віртуальних активів з огляду на наступне. По-перше, майже всі об'єкти, що відносяться до віртуальних активів (криптовалюти, стейблкоїни, NFT тощо), одночасно задовольняють критеріям цифрових активів, в той час як значна кількість об'єктів, що можуть бути

віднесені до цифрових активів (цифровий контент, облікові записи, доменні імена, ігрові предмети без ринкової ліквідності, цифрові копії документів, хмарні файли з інтелектуальною власністю тощо) не відповідають критеріям віртуальних активів. По-друге, термін «цифровий» (digital) позначає спосіб представлення інформації, тобто вказує на форму існування об'єкта, а «віртуальний» (virtual) вказує на функціональну імітацію, симуляцію чи заміщення певних реальних властивостей або функцій. З точки зору логіки понять, форма існування є більш фундаментальною характеристикою, ніж спеціальна функція.

По-третє, більшість авторитетних міжнародних інституцій використовують термін «digital assets» як максимально широку категорію, що охоплює будь-які цінні об'єкти в цифровій формі, незалежно від технологічної бази та функціонального призначення, в той час як термін «virtual assets» використовується для визначення об'єктів з вираженою економічною вартістю, оборотоздатністю та створюються із використанням ТТР.

На наш погляд, позиція за якої «цифрові активи» розглядається як родова категорія, а «віртуальні активи» як видова є найбільш обґрунтованою, внутрішньо несуперечливою та найкраще узгодженою з провідними міжнародними стандартами, регуляторною практикою та переважною тенденцією розвитку доктрини на сучасному етапі.

ЛІТЕРАТУРА

1. OECD. Environmental impact of digital assets: Crypto-asset mining and DLT consensus mechanisms. Paris: OECD Publishing, 2022. (OECD Business and Finance Policy Papers). URL: <https://doi.org/10.1787/8d834684-en>
2. ASAP: A Conceptual Model for Digital Asset Platforms. Washington, D.C.: IMF, 2024. URL: <https://www.imf.org/en/publications/wp/issues/2024/02/02/asap-a-conceptual-model-for-digital-asset-platforms-544387>
3. Bank for International Settlements. URL: https://www.bis.org/basel_framework/chapter/SCO/60.htm?utm_source=chatgpt.com
4. UNIDROIT. The DAPL Principles. Adopted by the UNIDROIT Governing Council in May 2023. URL: <https://www.unidroit.org/instruments/digital-assets-and-private-law/>
5. European Law Institute. Principles on the Use of Digital Assets as Security: Report of the European Law Institute. Vienna, European Law Institute, 2022. URL: <https://www.europeanlawinstitute.eu/projects-instruments/instruments/eli-principles-on-the-use-of-digital-assets-as-security/>
6. UK Law Commission. Digital assets: consultation paper. London, 2022. URL: <https://www.lawcom.gov.uk/project/digital-assets/>
7. European Commission. An EU initiative on Web 4.0 and virtual worlds: a head start in the next technological transition. COM(2023) 442 final. Brussels, 2023. 85 p.
8. HM Revenue & Customs. Cryptoassets Manual. GOV.UK, 21 August 2023. URL: <https://www.gov.uk/hmrc-internal-manuals/cryptoassets-manual>
9. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on markets in crypto-assets, and amending Regulations (EU) No 1093/2010 and (EU) No 1095/2010 and Directives 2013/36/EU and (EU) 2019/1937. Official Journal of the European Union, L 150, 09.06.2023. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32023R1114>
10. Soukupová J. Analysis of the notion of digital assets in the context of fragmented terminology. The Lawyer Quarterly. 2024. Vol. 14, No. 3. URL: <https://tlq.ilaw.cas.cz/index.php/tlq/article/view/611>
11. Connor J. Digital life after death: the issue of planning for a person's digital assets after death. Estate Planning & Community Property Law Journal. 2011. Vol. 2. URL: <https://ssrn.com/abstract=1811044>
12. Hopkins J. Afterlife in the Cloud: Managing a Digital Estate. Hastings Science and Technology Law Journal. 2013, Vol. 5, No. 2, pp. 209–244. URL: https://repository.uclawsf.edu/hastings_science_technology_law_journal/vol5/iss2/1/
13. David Austerberry, Digital Asset Management (Taylor & Francis, 2013) as seen in Helen Akpan, Augustus Enyeribe and Awe, Michael, 'Digital Asset and PII Protection Using Blockchain Technology' (2022). URL: https://www.researchgate.net/publication/366311414_DIGITAL_ASSET_AND_PII_PROTECTION_USING_BLOCKCHAIN_TECHNOLOGY
14. Banta N. Inherit the Cloud: The Role of Private Contracts in Distributing or Deleting Digital Assets at Death. Fordham Law Review. 2014. Vol. 83, No. 2. P. 799–852. URL: <https://ir.lawnet.fordham.edu/flr/vol83/iss2/6/>
15. McCarthy L. Digital assets and intestacy. Boston University Journal of Science and Technology Law. 2015. Vol. 21, No. 2. URL: <https://www.bu.edu/jostl/files/2015/12/McCarthy.pdf>
16. Lehari A. Intellectual property, data, and digital assets. In: Property Law in a Globalizing World. Cambridge: Cambridge University Press, 2019. P. 172–216. URL: https://www.researchgate.net/publication/330396990_Intellectual_Property_Data_and_Digital_Assets
17. Ibáñez L. D., Hoffman M. R., Choudhry T. Blockchains and digital assets. EU Blockchain Observatory and Forum. 2018–2020. URL: https://blockchain-observatory.ec.europa.eu/document/download/2df0bb3c-61fd-4ac6-921b-ff50fc32aeb9_en?filename=report_conclusion_book_v1.0.pdf
18. International Monetary Fund, Garrido J.M. Digital Tokens: A Legal Perspective. 2023. 67c. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2023/07/28/Digital-Tokens-A-Legal-Perspective-537041>
19. Hu X., Ma D. A Review and Outlook on Digital Asset Research. Proceedings of the SSEME Workshop on Economics and Management (SSEME-EM 2024). Advances in Economics, Business and Management Research. 28 September 2024. URL: <https://www.atlantispress.com/article/126003674.pdf>
20. Lee L. Examining the Legal Status of Digital Assets as Property: A Comparative Analysis of Jurisdictional Approaches. 26 April 2024. URL: <https://arxiv.org/pdf/2406.15391>
21. Rodríguez de las Heras Ballell T. The emergence of principles and best practices on digital assets: proprietary rights and enforcement. European Journal of Risk Regulation. 2024. First View. P. 1–12. URL: <https://resolve.cambridge.org/core/journals/european-journal-of-risk-regulation/article/emergence-of-principles-and-best-practices-on-digital-assets-proprietary-rights-and-enforcement/B4DE880068B9292E7F2164715827067C>

22. Кудь А. А. Обґрунтування поняття «цифровий актив»: економіко-правовий аспект. International Journal of Education and Science. 2019. Vol. 2, No. 3. P. 29–41. URL: [https://culturehealth.org/ijes_archive/IJES.Vol.2.No3.2019\(3\).pdf](https://culturehealth.org/ijes_archive/IJES.Vol.2.No3.2019(3).pdf)
23. Федосенко Н. А. Цифрові активи як об'єкт цивільних прав: спроба кваліфікації в умовах відсутності спеціального правового режиму. Аналітично-порівняльне правознавство : електронне наук. вид. 2025. Вип. 3. Ч. 1. С. 335–339. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/06/52.pdf>
24. Гулейков І. Ю. Цифрові активи в цивільному обороті України : дис. ... д-ра філософії : 081 Право. Київ, 2025. URL: <https://repository.ndippp.gov.ua/bitstream/handle/765432198/1050/Дисертація%20Гулейкова%20І.%20Ю..pdf?sequence=1&isAllowed=y>
25. Бацула В. До питання встановлення правової природи цифрових активів у сучасному цивільному праві. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2022. № 55. С. 32–35. URL: <https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc55/7.pdf>
26. Защипас М. Фундаментальні поняття віртуальних активів та механізм їх функціонування. Економіка, управління та адміністрування. 2025. № 2. С. 121 – 134. URL: https://www.researchgate.net/publication/394988701_Fundamentalni_ponatta_virtualnih_aktiviv_ta_mehanizm_ih_funkcionuvanna
27. Кудь О.О., Кучерявенко М.П., Смичок Є.М. Цифрові активи та їх правове регулювання у світі розвитку технології блокчейн : монографія. Харків : Право, 2019. 216 с.
28. Цуркан С. В. Поняття, правова природа та класифікація віртуальних активів. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2023. Вип. 80, ч. 1. С. 613–618. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/01/96.pdf>
29. Добровольська В. В. Державний контроль щодо застосування та обігу цифрових (віртуальних) активів. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2023. № 2. С. 57–63. URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_2023/9.pdf
30. Скорик М., Ковальчук І. Можливості застосування окремих положень МСФЗ щодо обліку цифрових активів. Український економічний часопис. 2024. № 5. С. 112–117. URL: <https://journals.dpu.kyiv.ua/index.php/economy/article/view/441/425>
31. Дмитрик О. О. Віртуальні активи і цифрові активи: до питання про співвідношення понять. Право та інноваційне суспільство. 2021. № 2 (17). С. 248–254. URL: <https://apir.org.ua/lais/en/article/view/403/353>
32. Савченко Є. Цифрові речі, цифрові активи, віртуальні активи та цифрові токени: розмежувати не можна консолідувати. Київський часопис права. 2024. № 3. С. 87–95. URL: <https://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/493/480>
33. Бутнік-Сіверський О. Цифрові та віртуальні активи: методологія, правові аспекти, нематеріальні ресурси. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2024. № 2. С. 94–104. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/server/api/core/bitstreams/39cd7236-5c81-4823-9740-1ee6074f11cf/content>

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.11.2025
 Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 16.12.2025
 Дата публікації: 30.12.2025